

Viipurin sankarivainajat ja sankarihaudat

Sankarihautajaisia poikkeusoloissa

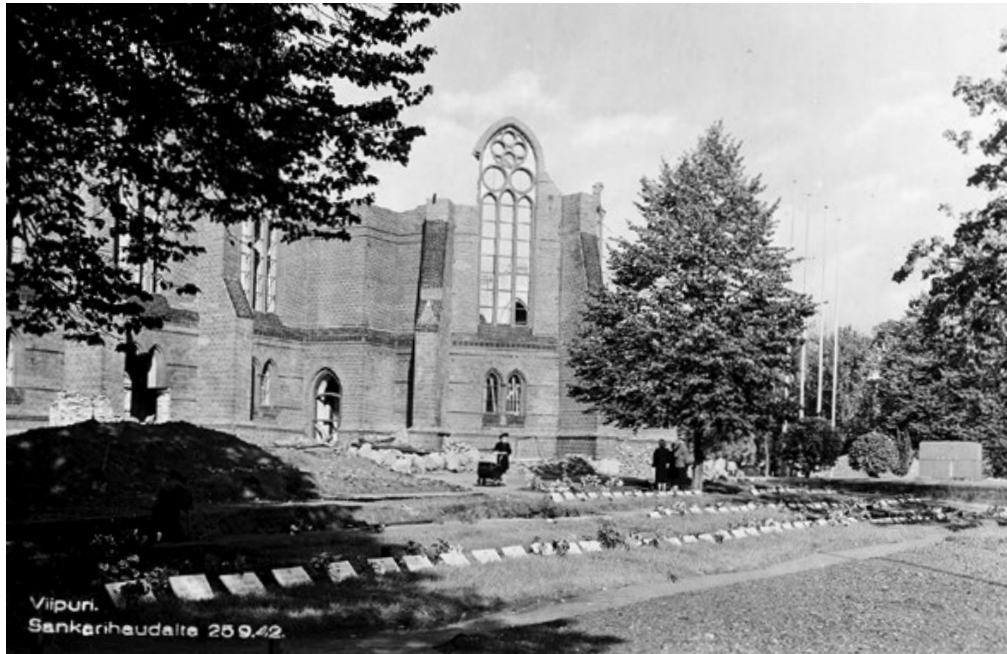
Viipurin ja viipurilaisten sankarivainajien kohtalot poikkesivat monissa suhteissa Suomen muiden suurten kaupunkien tilanteesta toisen maailmansodan myrskyissä. Kaupunki menetettiin, valloitettiin takaisin, menetettiin jälleen. Jatkosodan aikana kaupungin asukasluku kohosi reiluun kolmannekseen aiemmasta rauhanajan väkiluvusta, minkä lisäksi kaupungissa oli paljon suomalaisia sotilaita ja neuvostoliittolaisia sotavankeja. Monen viipurilaisen sotilaan omaiset asuivat kuitenkin nyt muualla Suomessa, ja näille seuduille heidät myös sankarivainajina haudattiin.

Talvisodan alussa kaatuneiden evakuointi oli vasta kehittymässä siihen muotoon, jossa se sittemmin tultiin Suomessa tuntemaan. Vuoden 1918 sisällissodan valkoisen osapuolen käytännöt saivat suojeluskunnat odottamaan myös talvisodassa, että kaatuneet tuotaisiin kotiseudun multiin. Puolustusvoimissa asiaa ei ollut valmisteltu juurikaan ennen sotaa, mutta oletuksena näyttää olleen kenttähautaus – siis sotilashautausmaiden perustaminen taistelukentän läheisyyteen. Tästä ajatuksesta kuitenkin luovuttiin. Joulukuussa 1939 toimittiin kaatuneiden kanssa vaihtelevasti, mutta talvisodan kuluessa käytännöt vakiintuivat ja jatkosodassa kaatuneiden huolto oli jo oma huoltolajinsa.¹ Talvisodan aikaisessa Viipurissa sankarihautaukset oli jatkuvan ilmavaaran vuoksi suoritettava syrjässä ja usein pimeään aikaan. Tammiston hautausmaa Tammisuon kaupunginosassa oli tähän tarkoitukseen sopiva paikka, mutta syrjäisen sijaintinsa vuoksi siitä tuli vain väliaikainen kaatuneiden leposija.² Sankarihaudathan haluttiin yleensä aina sijoittaa keskeiselle paikalle kirkon viereen, mutta Viipurissa se ei ollut riittävän turvallista.

Kaatuneiden evakuointi perustui ajatukseen, että kotirintama on suhteellisen turvallinen paikka ja sotilaat kaatuvat ”siellä jossakin” rintamalla. Viipurilaisten kohdalla tämä ei pitänyt monestikaan paikkaansa, sillä kaupunkilaiset olivat pääosin evakossa ja Viipuri itse taistelujen keskipisteessä sekä talvi- että jatkosodassa. Silti Viipurissa järjestettiin myös tavanmukaisia sankarihautajaisia. Suinkaan kaikki asukkaat eivät palanneet kaupunkiin jatkosodan aikana, ja talvi- ja jatkosodan päätyttyä oli luonnollisesti mahdotonta kuvitella sankarihautajaisia menetetyllä alueella. Elämä oli hajallaan, eikä vain rintamalla olevien perheenjäsenten vuoksi. Kotiseudun puolustaminen oli konkreettinen asia, mutta kotiseudulle ei välttämättä päästy eläessä eikä kuollessa.

Viipurin kenttähautausmaa ja sankarihautausmaat

Sotaa käyvässä maassa kaatuneiden kohtalot ovat moninaiset silloinkin, kun huolto on yhtä organisoitunutta kuin se toisen maailmansodan aikaisessa Suomessa oli. Viimeinen matka voi keskeytyä tai vaikeutua kuten Viipurissa talvisodan aikana. Kaupunki oli monenlaisen

Sankarihautausmaa Viipurin uuden tuomikirkon vieressä 25.9.1942. Valokuvaaja: E. J. Reinikainen. Lappeenrannan museot. Wiipuri-museon kokoelma. WMWE412:52.

sotilaallisen liikenteen risteyspaikka. Myös Karjalankannaksella Summan lohkolla kaatuneet tuotiin yleensä sinne odottamaan kuljetusta kotiseuduilleen. Kokoamispaikkana oli Viipurin vanha tuomiokirkko eli Agricolan kirkko, joka soveltoi tähän tarkoitukseen osin jo tuhoutuneessa kaupungissa. ”Tuhosunnuntaina” 18.2.1940 vanha tuomiokirkko joutui sekin pommituksen kohteeksi, ja sinne tuodut 114 vainajaa paloivat sen mukana. Pommituksella oli toinenkin merkittävä seuraus: kaupungin siviilielämä päättyi siltä erää siihen. Kaupunki tyhjeni muista kuin sotilaista. Vasta jatkosodan aikana päästiin etsimään vainajien jäännöksiä kirkon raunioista. Vainajista pystyttiin sen aikaisin menetelmin tunnistamaan 32, mutta eri syistä lopulta vain kuusi heistä lähetettiin kotiseuduilleen haudattavaksi. Sunnuntaina 13.9.1942 kenttäpiispa Johannes Björklund siunasi 108 vainajaa erikseen tätä tarkoitusta varten perustetulle Viipurin kenttähautausmaalle Agricolan kirkon pihalle.³ Kenttähautausmaita perustettiin jatkosodan alkuvaiheessa eri puolille rintamaa, mutta vallitsevaksi kenttähautaus ei Suomen puolustusvoimissa tullut missään vaiheessa.⁴ Viipurin olosuhteet olivat hyvin poikkeukselliset, mitä alleviivasi kenttähautausmaan perustaminen kaupunkialueelle.

Siviilien palattua Viipuriin syksystä 1941 alkaen ryhdyttiin viipurilaisille kaatuneille etsimään uutta sankarihauta-aluetta Tammiston hautausmaan tilalle, jonne talvisodan vainajat oli haudattu. Tehtävä ei ollut aivan helppo, ja monta vaihtoehtoa jouduttiin hylkäämään. Paratitenttä oli lähempänä ruotsalais-saksalaista kirkkoa kuin tuomiokirkkoa. Torkkelin puisto ei ollut tarpeeksi rauhallinen. Mannerheimin- ja Luostarinkatujen kulmauksessa sijaitseva puistikko oli sekin satama- ja teollisuusalueiden läheisyydessä sijaitessaan sopimattoman levoton pyhäksi

paikaksi. Patterinmäen rinne Torkkelinkadun päässä olisi ollut komea sijainniltaan, mutta lähettyvillä ei ollut kirkkoa eikä riittävää maa-ainesta hautaamista varten. Ongelmallisia olivat myös Pantsarlahden puistikon kaakkoispää ja siunauskappelin luona oleva alue Kannaksentien koillispuolella. Monia ehdotettuja sijainteja vaivasi liikenteen lisäksi pohjaveden mahdollinen nouseminen hautoihin asti. Lopulta päädyttiin sijoittamaan uusi sankarihautausmaa vanhan, vuodelta 1918 olevan sankarihauta-alueen yhteyteen Viipurin uuden tuomiokirkon viereen, jossa sijaitsivat entuudestaan 25 valkoisen sotilaan haudat. Tätä vastaan oli tosin puhunut se, että aluetta oli käytetty myös lasten leikkipaikkana, mutta kaupunginjohtaja Arno Tuurna arveli, etteivät lasten leikit kaatuneiden lepoa olisi häirinneet.⁵

Uuden tuomiokirkon sankarihautausmaalla lepää noin 700 viipurilaista sankarivainajaa. Vuonna 1942 sinne siirrettiin myös talvisodan aikana Tammistoon haudatut kaatuneet. Viipurissa oli ja on edelleen useita muitakin sankarihautausmaita, perinteisten hautausmaiden yhteydessä. Viipurin maaseurakunnan hautausmaalle on haudattu 206 viime sotien sankarivainajaa. Monolan sankarihautausmaa sijaitsee Uuraan saarella, ja sinne on haudattu parisenkymmentä kaatunutta suomalaista sotilasta.⁶ Viipurin sankarihautausmaita on kunnostettu ja hoidettu Neuvostoliiton hajoamisesta lähtien yleensä joustavasti venäläisen osapuolen suostumuksella ja yhteistyössä.⁷

Tutustuminen Kansallisarkiston Sotasampo-tietokantaan Suomen sodissa 1939–1945 menehtyneistä henkilöistä antaa viipurilaisesta sankarivainajakulttuurista selkeän kuvan. Viipurin tai Viipurin maalaiskunnan asuinpaikakseen ilmoittaneista kaatuneista moni on haudattu muualle Suomeen, erityisesti eteläisen Suomen suuriin kaupunkeihin.⁸ Sotilaan kaatuessahan hänen ruumiinsa pyrittiin lähettämään omaisille, missä he asuivatkin. Evakuoitujen kohdalla tämä oli joskus vaikeaa. Ihmisiä ei tavoitettu, eikä heillä välttämättä ollut käsitystä, minne ilmoittaa olinpaikkansa omaisen kaatumisen varalta. Merkittävin viipurilaisten sankarivainajien hautausmaa nykyisen Suomen alueella on Lappeenrannan sankarihautausmaa, jonne on haudattu 60 Viipurin kaupungin ja 30 Viipurin maalaiskunnan asukasta.⁹

Viipurilaisten sankarivainajien muisto

Sotien jälkeen viipurilaisten ei ollut mahdollista vieraila rakkaittensa haudoilla entisessä kotikaupungissa, mutta vähäisenä lohtuna oli teos *Viipurin sankarivainajat vuosien 1939–1940 ja 1941–1944 sodissa*, joka ilmestyi jo vuonna 1945. Tällaisia sankarivainajia kuvien ja lyhyiden elämäkertatietojen valossa esitteleviä matrikkeleita julkaistiin paljon muitakin. Niiden alussa on tyypillisesti kuvauksia seudun kaatuneiden vaiheista ja teoksen julkaisuprosessista, mutta viipurilaisten tarina on huolella mietitty ja koskettava. Teoksen ensimmäisellä sivulla on kuva Viipurin tuomiokirkon raunioista. Tuhoutunut kirkko liittyi sodan järkyttäviin vaiheisiin, ja sen symboliarvo oli itsessään suuri. Kaupunginjohtaja Tuurna kirjoitti teoksessa, kuinka Viipuriin jääneiden sankarihautojen muisto kulki sodan jälkeenkin kaupunkilaisten mukana:

Kallis on ollut isänmaan hinta. Suuria ovat olleet uhrit, jotka tämä kansa on joutunut vapautensa lunnaiksi antamaan. Kuta useampi kumpu on noussut, sitä lujemmin sitein

olemme tulleet sidotuiksi tähän maahan. Meilläkin viipurilaisilla, jotka vailla kotiseutua kuljeksimme aivan kuin juuret kerallamme, meilläkin on omat pyhät kumpumme – joskin kaukana, taivalten takana.¹⁰

Julkaisun toimittajan Jaakko Vainion kuvaus toimitustyön monista vaiheista ja vaikeuksista on varmaankin ollut alun perin suunnattu kärsimättömille kaatuneiden omaisille, mutta nykylukijalle sekin on dokumentti sodan melskeistä. Tiedot vainajista oli ollut tarkoitus kerätä omaisille lähetettävällä kyselykaavakkeella, mutta heistä oli olemassa vain hyvin puutteellinen luetelo, missä siinäkin osa osoitteista oli vanhentuneita. Vain osa omaisista puolestaan palautti saamansa lomakkeen. Lehdistön ja radion välityksellä saatiin haalittua muutamia osoitteita, henkikirjoittajien kautta vähemmän. Tämä työ keskeytyi kesän 1944 suurhyökkäykseen. Jo olemassa ollut aineisto saatiin kaoottisessa tilanteessa pelastettua, mutta kuvien valmistus tai teoksen painattaminen eivät onnistuneet kaiken toiminnan keskittyessä maanpuolustukseen. Aikakaudesta yleisemmin kertoo, että suinkaan kaikki omaisten sankarivainajista toimittamat valokuvat eivät olleet julkaisukelpoisia, vaan heikkolaatuisia, ryhmäkuvia tai muuten sopimattomia teokseen. Joka tapauksessa Vainion teksti kuvastaa surua menetetyistä sankarihautausmaasta ja koko kaupungista – sekä kaikkien sotien ankaraa todellisuutta:

Kun tämä muistojulkaisu saapuu Viipurin kaupungin sankarihautaan haudattujen sankarivainajien omaisille, on jo kulunut suunnilleen vuosi siitä kun he ovat olleet tilaisuudessa viettämään hiljaisen hetken rakkaan omaisensa haudalla raunioituneen tuomiokirkon äärellä. Tällä hetkellä saattaa tuo kaunis ja hyvin hoidettu kalmisto olla jo runneltu ja hävitetty. Sen sirot valkoiset marmorilaatat kultaisine nimikirjoituksineen ovat saattaneet sodan melskeissä pirstoutua, eikä hautapaikkoja korista enää omaisten tuomat, suurella rakkaudella vaalitut kukkaset, kuten vielä viime keväänä. Vieras jalka polkee nyt tätä suomalaisten sankarien pyhää maata.¹¹

Viitteet

- 1 Kemppainen 2006.
- 2 Sotavainajien muiston vaalimisyhdistys. Karjalan haudat. (<https://karjalansankarihautausmaat.fi/paikkakunnat/viipuri/>, viitattu 28.4.2023); Tuurna 1945, 4.
- 3 Kansanaho 1986, 352–353; ks. myös (<https://sotaveteraanit.fi/viipurin-tuhon-sunnuntai-18-2-1940-ja-114-summassa-kaatuneen-talvisodan-sankarivainajan-tuplatragedia/>, viitattu 28.4.2023).
- 4 Kemppainen 2006.
- 5 Tuurna 1945.
- 6 Suomen Sotahistoriallinen Seura ry. (<https://www.sotahistoriallisetkohteet.fi/app/sights/view/-/id/1566>, viitattu 28.4.2023); Sotavainajien muiston vaalimisyhdistys. Karjalan haudat. (<https://karjalansankarihautausmaat.fi/paikkakunnat/viipuri/>, viitattu 28.4.2023).
- 7 Sotavainajien muiston vaalimisyhdistys. Hautausmaat. (<https://sotavainajat.net/hautausmaat/>, viitattu 28.4.2023).
- 8 Sotasampo. Kaatuneiden haku kotipaikkakunnan perusteella. (<https://www.sotasampo.fi/fi/casualties/>, viitattu 28.4.2023).
- 9 Sotasampo. Kaatuneiden haku kotipaikkakunnan perusteella. (<https://www.sotasampo.fi/fi/casualties/>, viitattu 28.4.2023).
- 10 Tuurna 1945, 6.
- 11 Vainio 1945, 7.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Tietokannat

- Sotasampo. Kaatuneiden haku kotipaikkakunnan perusteella. (<https://www.sotasampo.fi/fi/casualties/>, viitattu 28.4.2023).
- Sotavainajien muiston vaalimisyhdistys. Hautausmaat. (<https://sotavainajat.net/hautausmaat/>, viitattu 28.4.2023).
- Sotavainajien muiston vaalimisyhdistys. Karjalan haudat. (<https://karjalansankarihautausmaat.fi/paikkakunnat/viipuri/>, viitattu 28.4.2023).
- Suomen Sotahistoriallinen Seura ry. (<https://www.sotahistoriallisetkohteet.fi/app/sights/view/-/id/1566>, viitattu 28.4.2023).

Internet-lähteet

- Sotaveteraanit.fi. (<https://sotaveteraanit.fi/viipurin-tuhon-sunnuntai-18-2-1940-ja-114-summassa-kaatuneen-talvisodan-sankarivainajan-tuplatragedia/>, viitattu 28.4.2023).

Tutkimuskirjallisuus

- Kansanaho, Erkki (1986).** *Kirkko Karjalassa*. Lappeenranta: Karjalan Kirjapaino.
- Kemppainen, Ilona (2006).** *Isänmaan uhrin. Sankarikuolema toisen maailmansodan aikaisessa Suomessa*. Helsinki: SKS.
- Tuurna, Arno (1945).** Teoksessa *Viipurin sankarivainajat vuosien 1939–1940 ja 1941–1944 sodissa*, toim. Jaakko Vainio. Kotka: Kotkan kirjapaino.
- Vainio, Jaakko (1945).** Teoksessa *Viipurin sankarivainajat vuosien 1939–1940 ja 1941–1944 sodissa*, toim. Jaakko Vainio. Kotka: Kotkan kirjapaino.